

DLA doktori értekezés tézisei

Bódi Zsófia

Kokas Klára szemléletének hatása az előadóművészi gyakorlatra
Precizitás és belső szabadság együttes jelenléte a zenei
interpretációban

Témavezető: Dr. Stachó László

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

28-as számú művészet- és művelődéstörténeti tudományok besorolású doktori iskola

Budapest

2024

I. A kutatás előzményei

Kokas Klára (1929–2010) Kodály Zoltán tanítványaként az ő nevelésfilozófiáját valósította meg addig ismeretlen, újszerű módokon: a szabad improvizáció lehetőségét kínálta fel tanítványainak a zene terében hangi (énekes improvizáció) és testi kifejezés (szabad mozgás zenére) formájában. Disszertációm témájának átfogó vizsgálatához elengedhetetlen volt Kokas Klára teljes életművének áttekintése és megértése. A kutatáshoz gazdag irodalom állt rendelkezésre: saját könyvei és írásai, a vele készült interjúk, tanítványainak írásai és a munkájával kapcsolatban írt tudományos tanulmányok. Kutatómunkám kezdetén könyveinek alapos tanulmányozása segített: az *Amerikában tanítottam*,¹ *A zene felemeli kezeimet*² és az *Öröm, bűvös égi szikra*³ c. kötetek még életében megjelentek, valamint az utóbbival azonos címmel kiadott, Kokas egybegyűjtött írásait és tanulmányát egybefoglaló multimédiás DVD-rom⁴ is kivételes forrásértékű anyag. Utolsó kötete, a *Megfésültem a felhőket – Gyermekeim zenébe bújó történetei*,⁵ valamint a *Zenében talált világ*⁶ című DVD-sorozata már halála után, munkatársainak és tanítványainak gondozásában jelent meg. Sok olyan írása maradt fenn, melyben egy-egy számára fontos témáról fejt ki gondolatait az általa előszeretettel alkalmazott kérdés–válasz formában – ezek őszinte hangvétellű, jól érthető, ugyanakkor komoly szakmai tudást tükröző megfogalmazások. A legtöbb tudományos igényű és nivójú elemzés Deszpot Gabriella nevéhez kötődik, aki a Kokas-életmű kutatásában a legmértvadás munkát végezte, és mint komplex művészeti

¹ Kokas Klára: *Amerikában tanítottam*. Budapest: Zeneműkiadó, 1978.

² Kokas Klára: *A zene felemeli a kezeimet*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1992.

³ Kokas Klára: *Öröm, bűvös égi szikra*. Budapest: Akkord Zenei Kiadó Kft., 1999.

⁴ Lájér Józsefné – Furka Beáta – Kocsis Melinda (szerk.): *Öröm, bűvös égi szikra. Multimédiás DVD-ROM tanításaimról*. DVD-ROM. Budapest: Kokas Klára szerzői kiadása, 2007.

⁵ Kokas Klára: *Megfésültem a felhőket. Gyermekeim zenébe bújó történetei*. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2012.

⁶ Kokas Klára – Vékony Katalin – Rieger Attila – Mihola Péter – Kuskó Anett – Deszpot Gabriella (szerk.): *Zenében talált világ. Kokas Klára filmjeiből készült válogatás a szerző magyarázó szövegével*. DVD-ROM. Budapest: Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány, 2013.

nevelési módszert vizsgálta például *Zenei átváltozás*,⁷ illetve *Zene és kreativitás*⁸ című írásaiban. A Kokas-pedagógia összetett személyiségfejlesztő hatásáról értekezik Vass Éva és Deszpot Gabriella *A teljes figyelem és a flow élmény a gyermekeknél a Kokas-pedagógiában* című tanulmányukban.⁹ Disszertációm témájához, a Kokas Klára munkásságának utolsó szakaszában életre hívott sajátos koncerttípushoz, az ún. kendőlengetős koncertekhez legszorosabban kapcsolódó Kokas-írásokat *Fülünkbe cseng* sorozatcímmel Deszpot Gabriella gyűjtötte össze, és a *Parlando* online zenepedagógiai folyóiratban jelentek meg több részben. A Kokas-pedagógiában megjelenő zenei mozgásrögtönzések megfigyelésével és elemzésével Pásztor Zsuzsa foglalkozott *Tanulmányok a Kokas-pedagógia köréből*¹⁰ című kötetében. Legutóbb Székely Imola Csilla elemezte Kokas Klára vallásosságát és gyermekképét, Reikort Ildikó pedig jelenleg is folyó doktori kutatásában indított neveléstudományi vizsgálatot a Kokas-tárgykörhöz kapcsolódóan. Az imént megemlített, zenepedagógiai szempontból értékes kutatások mellett eddig nem született részletes történeti bemutatás és elemzés sem a kendőlengetős koncertekről, sem pedig Kokas Klára koncertpedagógiai tevékenységének az előadóművészekre tett hatásáról. Disszertációm ezt a hiányt igyekszik pótolni.

II. Források

Kokas Klára főntebb hivatkozott saját írásai, könyvei, multimédiás gyűjteményei nyújtották témám elsődleges forrásait. Kutatásom kezdetén kiderült, hogy a Kokas-hagyaték egy jelentős, feldolgozatlan része nehezen hozzáférhető a Zeneakadémia kecskeméti Kodály Intézetének könyvtárában,

⁷ Deszpot Gabriella: „Zenei átváltozás. Kokas Klára komplex művészeti programja, mint pedagógia és terápia.” *Parlando* 51/6 (2009. június): 5–11.

⁸ Deszpot Gabriella: „Zene és kreativitás. Az alkotóképesség fejlesztése Kokas Klára zenepedagógiájával.” *Parlando* 61/4 (2019/4.), www.parlando.hu/2019/2019-4/Deszpot_Gabriella-Zene_es_kreativitas.pdf

⁹ Vass Éva – Deszpot Gabriella: „A teljes figyelem és a flow élmény a gyermekeknél a Kokas-pedagógiában.” In: Váradi Judit – Szűcs Tímea (szerk.): *A zenepedagógia múltja, jelene és jövője*. Debrecen: Egyetemi Kiadó, 2018. 230–246.

¹⁰ Pásztor Zsuzsa: *Tanulmányok a Kokas-pedagógia köréből*. Budapest: Kovács-Módszer Stúdió, 2016.

míg feldolgozott anyagai a Kokas Klára Agape Zene-Életöröm Alapítvány birtokában vannak. Ezért fölvettem a kapcsolatot az Alapítvánnyal, valamint Deszpot Gabriellával, aki átadott részemre egy általa készített dokumentumgyűjteményt *Háttéranyagok Kokas Klára koncertpedagógiájának kutatásához* címmel további írásos, kép- és videóanyagokkal együtt, hivatalos, az Alapítvány által is elismert és engedélyezett módon. Ez a gazdag kutatási anyag ígéretesnek bizonyult a kendőlengetős koncertek keletkezéstörténetének vizsgálatához és további kutatási szálak elindításához. Vizsgálódásom során Kokas-tanítványokkal, vele valaha együttműködő, a magyar zeneéletben aktív előadóművészekkel és a hagyományt éltető előadókkal, zenepedagógusokkal készítettem interjúkat. Interjúalanyaim kiválasztásánál a Kokas szemléletét tükröző, általa szervezett koncertek hatásmechanizmusának sokoldalú vizsgálatára törekedtem, ezért a koncerteken résztvevő rangos előadóművészeket, Kokassal dolgozó művésztanárokat, fiatal tehetségeket, valamint a Kokas-pedagógia továbbörökítésében szerepet vállaló szakembereket kérdeztem meg, akik személyes élményeiken keresztül osztották meg tapasztalataikat. Az interjúkból készült írásos kivonatok szintén forrás- és hivatkozási anyagként szolgálnak: disszertációmhoz kapcsolódóan egy interjúgyűjtemény formájában hozzáférhetőek a Zeneakadémia könyvtárában.

III. Módszer

Disszertációmát életrajzi leírással és az életmű tömör összefoglaló bemutatásával kezdem. A második fejezetben Kokas Klára és az előadóművészet, illetve a magyar előadóművészek kapcsolatáról írok. Szükségesnek láttam, hogy életművének jellemző zenepedagógiai területeit összefoglalóan ismertessem, majd összefüggéseiben szemléltessem választott témámmal. A harmadik fejezetben a kutatásomhoz leginkább kapcsolódó tevékenységét emelem ki: a kendőlengetős koncerteket, melyek jelentőségét és különlegességét történeti anyagokkal igyekszem alátámasztani. A rendelkezésre

álló leírások és képi dokumentumok ellenére jelentős mennyiségű tisztázandó adat is előkerült. A meglévő Kokas-írások, koncertbeszámolók, a videóanyagokban fellelhető adatoló feliratok és az interjúalanyok visszaemlékezéseiből származó adatok, valamint a Deszpot Gabriella által összegyűjtött szakmai levelezések összevetésével sikerült azonosítanom a koncertek időpontját, helyszínét, a fellépők sorát és az elhangzott műsorszámokat. Ezek nyomán rendeztem és rögzítettem táblázatos formában a kendőlengetős koncertek kialakulás-történetének főbb momentumait, felállítva az események időrendi sorrendjét és elkészítve pontos leírásukat. A negyedik fejezetben a Kokas Klára és munkatársai által készített, rendelkezésre álló videóanyagok segítségével, a hangversenyek menetének és sajátosságainak elemzésével folytattam a kendőlengetős koncertek bemutatását. A koncerttípus fejlődéstörténetének összegzéséből kivont rendhagyó koncert-tulajdonságokat szintén táblázatba rendeztem és e mozzanatok mentén vizsgáltam a hangversenyek rendelkezésre álló felvételeit. Ezen elemzéseket kiegészítendő az eseményeken résztvevő előadóművészekkel és művész-tanárokkal készített személyes interjúk nyomán írtam a koncertek hatásáról. Az interjúalanyaimtól gyűjtött történetek egyedi jellege miatt nem alakulhatott ki egységes módszertanom az interjúkészítés terén azzal együtt sem, hogy mindig használtam interjúprotokollt – ettől az alap-kérdéssorként használt, a kendőlengetős koncerteken megélt élmények elemzését megcélzó kérdőívtől esetenként természetesen el kellett térnünk. Az interjúkészítést nagyban segítette, hogy már előzőleg tájékozódtam a rendelkezésre álló forrásokból (kép- és hanganyagok, koncertleírások), a koncertek menetéről, feltételezett helyszíneiről és időpontjairól. Ezen információkkal tudtam segíteni a művészek emlékeinek felidézését az évtizedes távlatban történt eseményekről. Ez sikeresnek bizonyult, s az interjúalanyok emlékezetéből további értékes részletek, valamint a személyes megélés momentumai kerültek elő.

IV. Eredmények

Disszertációmban az eddigi Kokas-kutatásban alkalmazott pedagógiai megközelítéstől eltérő, új szempontból vizsgálom a zenepedagógus munkásságát. Az általa életre hívott kendőlengetős koncertek rendhagyó, klasszikus formáktól eltérő pontjait két aspektus mentén figyeltem meg, melyek sajátos előadóművészet-történeti és -pedagógiai perspektívából értelmezhetők. A 20. század második felében a professzionális előadóművészet és zeneoktatás egyre inkább a zenei és technikai precizitást helyezte előtérbe, gyakran háttérbe szorítva a belső szabadság megélésének lehetőségét. E két aspektus – a precizitás és a belső szabadság – egyensúlyát vizsgáltam koncerttörténeti és előadóművészi szempontból Kokas Klára zenei szemléletében és a résztvevő professzionális muzikusokat is inspiráló koncerttevékenységében, s e két tényező mentén próbáltam elemezni Kokas sajátos koncertjeinek hatását is a résztvevő művészekre.

Kutatásomban személyes tapasztalataim inspiráltak: Kokas Klárát személyesen is ismerhettem és életének utolsó éveiben tanítványaként közelről megfigyelhettem tevékenységét. Munkájának jelentős befolyását érzékelem máig alkotói folyamataimban előadóművészként is. Ezért tartom fontosnak, hogy összetett zenei tevékenységének hatásáról elsőként készült disszertáció előadóművészi szempontból. Saját megélésem nyomán azt feltételeztem, hogy Kokas Klára Kodály pedagógiai elvein alapuló szemlélete és az általa felkínált kreatív zene-megélési lehetőségek hatásmechanizmusa számottevően formálhatta az őt ismerő és vele együttműködő előadók művészi kifejezésmódját. Az interjúk nyomán bebizonyosodott, hogy a kendőlengetős hangversenyek alkalmával, sőt a későbbiekben is a koncertek rendhagyó mozzanatai formáló hatással bírtak a közreműködő művészek előadói attitűdjére. Az ott megélt élmények hatással voltak például azáltal, hogy teljesebb figyelmi állapot elérésére nyílt lehetőség a zene megszólaltatása közben, s e tapasztalat a későbbiekben implicit módon megtermékenyítette a

fellépő művészek előadói gyakorlatát. Emellett a Kokas által elért összhatás játékmódjukra is hathatott, és a későbbiekben kreatívan felhasználhatóvá vált gyakorlásmódszertanuk részeként. Kutatásom végére arra a következtetésre jutottam, hogy Kokas a disszertációmban bemutatott minden eszközével a zene tartalmában megnyilvánuló érzelmekre irányította mind a zenélő, mind pedig a zenehallgató teljes figyelmét, amivel végső soron a *személyiségfejlődés* lehetőségét kínálta fel.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

A Common Sense Society Britannia Fellowshipjének zárókoncertje – Bódi Zsófia és Stachó László dal- és áriaestje

Időpont: 2021. szeptember 16.

Helyszín: Sir Roger Scruton könyvtára – Sundeley Hill Farm, Brinkwirth, Wiltshire, Nagy-Britannia

Stachó László mesterkurzusának zárókoncertje – Bódi Zsófia és Stachó László dal- és áriaestje

Időpont: 2022. október 14.

Helyszín: Ádám Jenő Zeneiskola, Szolnok

Kokas-továbbképzés – Tanúsítványosztó és kendőlengetős koncert Farnadi Tamara szervezésében (fellépőként részvétel)

Időpont: 2022. november 25.

Helyszín: Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum, Győr

Kendőlengetős koncert Szkubán Judit, Blaschke Zsuzsanna és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye közös szervezésében (aktív részvétel)

Időpont: 2023. február 24.

Helyszín: Ötpacsirta Szalon, Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteménye, Budapest

„Csiszolatlan gyémántok” – Kokas szakmai nap (aktív részvétel)

Időpont: 2023. április 22.

Helyszín: Józsefvárosi Zeneiskola, Budapest

***An Evening in Hungary: A Musical Travel through Two Centuries* – Bódi Zsófia és Stachó László dal- és áriaestje**

Időpont: 2023. június 27.

Helyszín: Österreichisches Hospiz, Via Dolorosa, Jeruzsálem

***Szerelem* – Bódi Zsófia és Stachó László dal- és áriaestje**

Időpont: 2024. május 15.

Helyszín: Szegedi Tudományegyetem Díszterme

***Zeneterápiás Klub – Gyakorlásmódszertan: a zenei figyelem teljes tréningje*
– Stachó László előadása, Bódi Zsófia közreműködésével**

Időpont: 2024. november 18.

Helyszín: Budapest Music Center, Könyvtár